

Kapitel 5 Vad var det dom sa? Den svenska eurodebatten¹

EU:s planer på att bilda en valutaunion var kända i Sverige på ett tidigt stadium, långt före vår folkomröstning i november 1994 om ett svenskt medlemskap i EU som slutade med att Sverige blev medlem året därpå. I motsats till Storbritannien och Danmark begärde Sverige i medlemsförhandlingarna inget undantag från att gå med i EMU. Den svenska EMU-debatten kan dock sägas ha tagit fart på allvar först efter presentationen av EMU-utredningen, ledd av Lars Calmfors, i oktober 1996, och speciellt efter riksdagsbeslutet 1997 att frågan om ett svenskt medlemskap i EMU skulle underställas en folkomröstning.

Syftet med detta kapitel är inte att försöka sammanfatta hela den tidvis intensiva EMU-debatt som har pågått i Sverige i över femton år. Jag har valt att koncentrera mig på huvudlinjerna i debatten under två avgränsade perioder: året före folkomröstningen 2003 och den senaste tidens debatt i finanskrisens och eurokrisens spår. En viss subjektivitet i urvalet av debattörer och ståndpunkter är ofrånkomlig, inte minst mot bakgrund av att jag själv deltog aktivt på nej-sidan och har fortsatt att i tal och artiklar diskutera EMU från ett eurokritiskt perspektiv. Jag har därför haft svårt att låta bli att ibland polemisera mot vissa av ja-sidans argument.

Inför folkomröstningen 2003

”Anser du att Sverige ska införa euron som valuta?” var den raka fråga som det svenska folket skulle ta ställning till den 14 september 2003, några dagar efter det tragiska mordet på vår utrikesminister Anna Lindh. Den överlägsna segern för nej-sidan – ”Nej” 55,9 procent, ”Ja” 42,0 procent och blanka röster 2,1 procent - förvånade de flesta bedömare, som hade spått ett betydligt jämnare utslag.

I den svenska riksdagen var stödet för att införa euron massivt. Partiledningarna, och den övervägande majoriteten av ledamöterna, från Socialdemokraterna, Moderaterna, Folkpartiet och Kristdemokraterna var alla positiva till euron, under det att övriga riksdagspartier – Centerpartiet, Miljöpartiet och Vänsterpartiet – stod på nej-sidan. De ekonomiska resurserna var extremt ojämnt fördelade, till ja-sidans förmån.

I näringslivet stod det stora flertalet av direktörerna på ja-sidan, och näringslivets organisationer satsade mycket pengar till stöd för en övergång till euron. Det fanns dock undantag, röster som varnade. Ett exempel är Per-Olof Eriksson, styrelseprofess och tidigare vd i Sandvik, som inte skrädde orden: ”Jag är övertygad om att valutaunionen kommer att spricka. Det är bara en fråga om när. Säger vi ja nu och går in då får vi vara med om det lidandet.” (*Dagens Industri* 15 april 2003). Även inflytelserika personer i näringslivet som finansmannen Sven Hagströmer och Trelleborgs vd Rune Andersson kom ut som uttalade euromotståndare.

Inom de europositiva borgerliga partierna fanns det betydligt fler EMU-kritiker än det fanns europositiva företrädare i nej-partierna. År 2002 startade riksdagsledamoten Margit Gennser (m) organisationen Medborgare mot EMU, där flera framträdande politiker ingick, till exempel kristdemokraten och före detta moderaten Björn von der

¹ Ur *Eurokrisen* (Ordfront 2012)

Esch, moderaten Rolf Englund som en gång i tiden var talskrivare åt Gösta Bohman och den före detta moderate riksdagsledamoten Tom Heyman. Inte minst bland nyliberaler inom moderata ungdomsförbundet rådde det en utbredd euroskepsis.

Bland svenska nationalekonomer dominerade en återhållsam, pragmatisk ja-linje. Enligt en enkät 2003 var 60 procent av Sveriges ekonomiprofessorer positiva till ett svenskt inträde i EMU, och 20 procent motståndare, men det var få som visade riktig entusiasm. Lars Calmfors, som deltagit aktivt i debatten om euron sedan 1990-talet, tolkade många ekonomers uppfattning då han i EMU-utredningen drog slutsatsen att de ekonomiska fördelarna var begränsade, riskerna betydande men att politiska skäl talade för ett svenskt medlemskap i eurozonen (se SOU 1996:158). Den ekonomiska risk som Calmfors speciellt varande för var så kallade asymmetriska chocker, det vill säga makroekonomiska störningar i ett eller flera, men inte i alla, medlemsländer.

En annan tongivande ekonom, Lars E O Svensson, idag en av våra vice riksbankschefer, sammanfattade en liknande, försiktig ståndpunkt, där de rent politiska argumenten ändå fick honom att stödja ett ja till euron: *”De ekonomiska för- och nackdelarna är ungefär lika stora. Däremot anser jag att de politiska skälen för ett svenskt inträde är starka. Valutaunionen är en väsentlig del av en politik för ökad ekonomisk och politisk integration i Europa, vilket bland annat kommer att bidra till att risken för framtida krig i Europa blir mycket liten....Att stanna utanför kommer oundvikligen att ytterligare begränsa och marginalisera Sveriges politiska inflytande...Min slutsats är således att Sverige bör gå med i valutaunionen.”* (Svensson 2003, s. 51). Om man läser Svenssons artikel noga förefaller det dock som om de ekonomiska argumenten emot EMU väger tyngre än argumenten för. *”Den penningpolitiska strategi som valutaunionen anammat är underlägsen Riksbankens”*, skriver han, och han är starkt kritisk mot det prisstabilitetsmål på ”under två procent” som EMU föreskriver. Svensson varnar för deflation, med Japans erfarenheter som skräckexempel, och skriver om inflationsmålet att *”en klar och inte för låg undre gräns är dock minst lika viktig som en övre, för att undvika att hamna i deflation och en så kallad likviditetsfälla, där räntan är noll och inte kan sänkas mer för ytterligare stimulans av ekonomin”*.

Andra ekonomer var mer positiva. I en bok publicerad av Svenskt Näringsliv² kom tio tongivande ekonomer, bland andra Klas Eklund, Karolina Ekholm, Carl Johan Åberg, John Hassler, Pontus Braunerhjelm och Pehr Wissén, ut som euroförespråkare, med i huvudsak samhällsekonomiska argument. Bland fördelarna nämndes lägre växlings- och transaktionskostnader, minskade valutarisker, lägre ränta, tillgång till en större och bättre kapitalmarknad, ökad handel och ökad konkurrens och effektivitet. Även ”utanförskapets politiska pris” nämndes som skäl för Sverige att gå med.

En nationalekonom på ja-sidan, Harry Flam, professor på Stockholms universitet och en ståndaktig förespråkare för euron, drog slutsatsen att *”ett svenskt inträde i valutaunionen kan ge en väsentlig ökning av handeln med andra euroländer, vilket får betydelse för vår levnadsstandard”* (Flam 2003, s. 69). I sina bedömningar av de enormt positiva effekterna på svensk handel av ett medlemskap i EMU - Flam spekulerade om en förväntad ökning av vår utrikeshandel med övriga euroländer med kanske femtio procent eller mer som en effekt av ett svenskt inträde i valutaunionen - framstod Flam som ja-sidans extremist bland akademiskt verksamma ekonomer.

² ”Därför euron. Tio ekonomer om den gemensamma valutan”, Ekerlids (2003).

Nestorn bland svenska nationalekonomer, Assar Lindbeck, kom också ut som en stark anhängare av ett svenskt medlemskap i EMU. Enligt Lindbeck, som till skillnad från till exempel Lars Calmfors anförde både politiska och ekonomiska fördelar för Sverige med att gå över till euron, fungerade förekomsten av olika valutor som ett allvarligt handelshinder, och han såg införandet av euron som ett viktigt steg i bildandet av en väl fungerande tullunion. Enligt Lindbeck borde de möjliga konjunkturpolitiska nackdelarna med euron mer än väl kompenseras av att euron leder till ”ökad handel, ökade reallöner, ökad tillväxt på lång sikt”.³

Även nej-sidan hade stöd av ett antal tongivande nationalekonomer, såsom Nils Lundgren, Sören Wibe, Birgitta Swedenborg, Villy Bergström, Per Lundborg, P-O Edin, Roland Spånt och två tidigare riksbankschefer: Lars Wohlin och Bengt Dennis. Argumenten baserades i stor utsträckning på samhällsekonomiska argument: EMU är inte en optimal valutaunion. En gemensam ränta och valuta för länder med helt skilda förutsättningar kommer att leda till växande spänningar mellan länderna. Riskerna är stora. Argumenten var också politiska, med en stark betoning av demokratifrågan: många på nej-sidan såg valutaunionen som ett stort steg mot ett alltmer centralstyrt Europa, där nästa steg kunde bli en gemensam finanspolitik. ”En valutaunion utan gemensam ekonomisk politik fungerar inte”, var ett vanligt argument, som även många på ja-sidan höll med om. Skillnaden var att nej-sidan var kritisk mot ökad överstatlighet, inte minst av demokratiska skäl, under det att ja-sidan innehöll många federalister som bejakade en utveckling mot en ekonomisk och politisk union.

En svensk statsvetare, Sverker Gustavsson, tillhörde dem som tidigast varnade för att EMU kunde utgöra ett hot mot folkstyret. I en artikel från 2003 med titeln ”Myntunion utan fiskal union äventyrar demokratin” pekade Gustavsson på hur växande krav och spänningar i en valutaunion av EMU:s slag kan medföra en mängd obehagligheter i länder som råkar i ekonomisk kris: ”Att folkstyret måste överges beror på att en hårt ansatt regering, i valet mellan två onda ting, väljer att hålla fast vid förpliktelserna om begränsade underskott...Stabilitetspakten står rycken, men demokratin blir ohållbar. Debatt, partier och organisationer fungerar inte normalt. Missnöjespartier och strejker driver politikerna framför sig. Stridbara grupper kräver undsättning från andra länder...Svårstyrda intressen uppmanar regeringen att trotsa vad pakten föreskriver. I det läget kan det tänkas att regeringen ändå vägrar falla undan. Lösningen blir att vilja bortse från opinionen genom att skjuta upp val, regera på dekret, inskränka strejkrätten och annat liknande.” (Gustavsson 2003, s. 17-18). Även andra EMU-kritiker varnade för att bildandet av EMU ökade risken för framtida konflikter i Europa.⁴

Bland utländska ekonomer fanns det givetvis en mängd skeptiker, inte minst i Tyskland. Den kanske mest uppmärksammade varningen inför bildandet av EMU kom från den inflytelserike amerikanske professorn Martin Feldstein, som i en artikel i *Foreign Affairs* år 1997, då Feldstein var professor vid Harvard och ordförande i *National Bureau of Economic Research*, varnade för både EMU och bildandet av en politisk union. De växande spänningarna i ett framtida EMU när länderna utvecklas i olika takt, och då länder som drabbas av arbetslöshet och lågkonjunktur kommer att begära växande transfereringar från de övriga, medför dramatiskt ökade risker för allvarliga konflikter, speciellt som det inte finns någon utträdesklausul. ”Av många

³ Intervju i *Svenska Dagbladet* den 8 september 2003.

⁴ Se till exempel Swedenborg (2003) och min egen artikel ”EMU bäddar för bråk” från 2003.

européer”, skriver Feldstein, ”och redan av Jean Monnet och hans samtida i efterkrigstidens Europa, sågs bildandet av en politisk union mellan de europeiska nationerna som ett sätt att minska risken för nya krig mellan de enskilda staterna. Men strävandena att hantera en valutaunion och den efterföljande utvecklingen mot en politisk union kommer troligen att ha en rakt motsatt effekt. I stället för att öka harmonin inom Europa och stärka den globala freden kommer EMU och den politiska union som följer på EMU sannolikt att leda till växande konflikter inom Europa och mellan Europa och USA.” (Feldstein 1997, s. 2).

I USA var synen på EMU övervägande kritisk bland ekonomer, som genomgående såg valutaunionen som ett politiskt projekt utan nämnvärda samhällsekonomiska förtjänster. Intressant att notera är att varken extremt nyliberala ekonomer, som Milton Friedman och Anna Schwartz, eller nykeynesianer som Paul Krugman trodde att EMU skulle lyckas. Friedman spådde till och med att EMU skulle kollapsa inom tio år.⁵

Om vi återvänder till den svenska debatten kan vi notera att samtidigt som många ekonomer uttryckte vissa tvivel på valutaunionens positiva ekonomiska konsekvenser – ”ganska små vinster om EMU lyckas, risk för stora förluster om det blir en kris” var en utbredd uppfattning - var det de ekonomiska argumenten som spelade huvudrollen bland ja-sidans politiker och opinionsbildare. Något paradoxalt blev det således politiska argument som övervägde bland ja-sidans mest tongivande ekonomer, under det att de ekonomiska fördelarna lyftes fram av ja-sidans politiker.

Den utveckling mot ökad överstatlighet som EMU förväntades innebära var knappast populär bland svenska väljare, som snarare tog intryck av nej-sidans tal om faran med en ”superstat”. Ja-sidan låg därför lågt med den typen av resonemang, men använde sig desto flitigare av ”utanförskapsargumentet”: för att kunna påverka en utveckling som påverkar oss måste vi vara med och bestämma. Endast Folkpartiet gav sitt helhjärtade stöd åt EMU som ett steg på vägen mot en ekonomisk och politisk union.

Ett klart nej till en federal utveckling kom från ledande socialdemokrater, med statsminister Göran Persson i spetsen. Så här formulerade han sig till exempel i oktober 1997: ”Jag vill inte ha en federativ utveckling. Svenska folket har inte gått med i en federation. EMU kan mycket väl komma att kräva en europeisk finanspolitik. En sådan är inte möjlig att utveckla, om den ska vara kraftfull, utan att man också bygger upp europeiska, gemensamma politiska organ. Då växer det federativa inslaget i EU fram. Den diskussionen är det centrala i EMU-sammanhanget.” (Veckans Affärer 20 oktober 1997). Och så sent som i mars 2003 sa han: ”Jag är motståndare till en europeisk federation. Kanske den är möjlig i en avlägsen framtid, när vi som sitter här har försvunnit till saligare ängder. Därför är detta en viktig fas. Jag vill inte vara med och tvinga fram en finanspolitik på europeisk nivå.” (Dagens Industri 27 mars 2003). Persson uttryckte också stark oro för möjligheten att bevara den svenska välfärdspolitik inom EMU: ”Det kanske är så att det går att hantera en monetär union utan att man för den skull lyfter bort vår frihet att utforma välfärdspolitik. Men jag är inte övertygad och jag är inte säker. Så länge jag inte är

---

⁵ En informativ översikt över hur amerikanska ekonomer såg på EMU före och efter dess tillkomst finns i Jonung & Drea (2010) med den talande titeln ”*It Can't Happen, It's a Bad Idea, It Won't Last: U.S. Economists on the EMU and the Euro, 1989-2002*”. Artikeln är ironisk mot de amerikanska ekonomer som inte trodde på euron – se vad fel dom hade! - men det är snarare artikelförfattarna som bör stå med skammen: på punkt efter punkt har euroskeptikerna fått rätt. Friedmans spådom är hämtad ur Elmbrant (2012, s. 144).

det tycker jag inte heller att jag kan rekommendera svenska folket att säga ja till ett sådant projekt.” (Dagens Industri 21 januari 2002).

Göran Persson hann på några få år förändras från skeptiker till eurokramare. Ännu i början av 2003 tycktes han dock vackla. I Erik Fichtelius uppmärksammade intervjuiserie med statsministern lät det bland annat så här i mars 2003: *”Det här är vår tids största beslut. Det finns ingen väg tillbaka när man väl sagt ja. Därför bör man tänka sig väldigt noga för innan man säger ja. Ett nej kan man alltid ändra på, men ett ja är verkligen ett vägval som är definitivt.”* (citerad på www.nejtillemu.com). Under detta år blev dock Persson en allt mer övertygad ja-sägare. Hans argument var i huvudsak ekonomiska. I likhet med många andra socialdemokrater – som den nuvarande partiledaren Stefan Löfven, som var ordförande i Metall och en ledande kraft i den socialdemokratiska lobbygruppen för ett ja till euron – framhöll Persson de stora ekonomiska fördelarna med ett svenskt medlemskap. Under kampanjen inför folkomröstningen reste han land och rike runt och berättade hur mycket en villaägare i Katrineholm eller Simrishamn skulle tjäna på EMU:s lägre ränta, hur många nya jobb som skulle skapas tack vare euron och hur mycket kommunalarbetares löner skulle kunna höjas.

På den socialdemokratiska ja-sidan var det ofta raka rör mellan euron och välfärden: *”Att införa euron kan bidra till lägre räntor och på så sätt till högre sysselsättning. Högre sysselsättning ger ökad tillväxt och är en förutsättning för välfärden.”* (Anders Sundström, Anna Lindh, Åsa Westlund, Bosse Ringholm och Lena Hallengren, *Dagens Nyheter* 24 november 2002).

Ett socialdemokratiskt favoritargument var att EMU representerade en demokratisk motvikt mot marknadskrafterna, och att euron skulle förhindra valutaspekulation och därför var ett mäktigt vapen mot valutahajar som George Soros. *”Vi kommer att tillhöra ett stort och starkt valutaområde som har muskler att stå emot valutaspekulanterna”*, skrev den socialdemokratiske EU-parlamentarikern Jan Andersson (*Sydsvenska Dagbladet* 23 december 2002). Ett par ytterligare citat kan illustrera hur (s) försökte lansera EMU som ett vänsterprojekt mot valutaspekulanter och marknadskrafter:

”Med EMU ökar det politiska inflytandet på marknadens bekostnad. Det är ett starkt vänsterargument...Idag styr marknaden över ränta och valuta. Jag är förvånad över att de som säger sig vara vänster och mot EMU försvarar marknadens starka inflytande” (Stefan Löfven, *LO-tidningen* 9 maj 2003, citerad i Torstensson 2003, s. 77). I en intervju i *Tidningen Vision* den 1 september 2003 får Löfven frågan *”Är vi inte lika mycket i händerna på marknaden om vi går med i EMU”?* Svar: *”Nej. Då kan inte marknaden straffa oss utan måste ge sig på hela Europa, vilket förstås är mycket svårare.”* Margot Wallström följde samma spår: *”Euron skulle skydda oss mot extern valutaspekulation. Alla minns när Sverige tvingades höja bankräntan till 500 procent som en följd av att en handfull valutaspekulanter anförda av George Soros attackerade och försvagade den svenska kronan.”* (*Aftonbladet* den 5 januari 2003). Göran Persson instämde: *”I praktiken kan en situation som den vi upplevde i början av 90-talet, med 500 procents ränta, inte inträffa inom valutaunionen. Valutaspekulation blir omöjlig.”* (*Aftonbladet* den 1 maj 2003).

Så byggdes konspirationslegenden upp. Det var inte en stollig politik utan illasinnade valutaspekulanter som skapade den svenska 90-talskrisen. Men jag tycker faktiskt att vi ska vara tacksamma mot valutaspekulanterna för att de hösten 1992 lyckades besegra de halsstarriga politikerna, som i det längsta försökte försvara – till svindlande kostnader – en övervärderad krona. Hade politikerna lyckats i sitt uppsåt hade krisen blivit ännu djupare och mer långvarig än den blev. Den flytande kronan – som först sjönk snarare än flöt – räddade oss undan ett ännu värre öde. God draghjälp fick vi också av den uppgång i världsekonomin som präglade fortsättningen av 90-talet.

På senare år är flera av euroländerna utsatta för precis det som Sverige drabbades av 1991-92: kapitalflykt, stigande räntor och ett växande tryck från alla som misstror krisländernas förmåga att bevara euron. Däremot ser vi ingen nämnvärd ”valutaspekulation” mot små länder som står utanför de stora valutaområdena, länder som Sverige, Norge, Australien, Polen, Kanada med flera.

Carl Bildts favoritargument för var att den svenska kronan skulle bli en ”skvalpvaluta” om vi stod utanför euron. Men poängen med en rörlig växelkurs är just att den ska skvalpa. Upp, om det går bra för produktivitet och konkurrenskraft, ned om det går dåligt.

Ibland, för att inte säga ofta, överreagerar marknaderna, och den nervösa finansflocken springer åt samma håll. Jag har aldrig trott på teorin om ”effektiva marknader”, som lite förenklat uttryckt hävdar att marknaden alltid har rätt. Men jag har heller aldrig förstått varför politiker och ekonomer som hyser en bergfast övertygelse om att marknaden är bäst på att sätta priser anser att de två viktigaste enskilda priserna i varje land, priset på den egna valutan och priset på pengar, det vill säga räntan, inte ska få variera i enlighet med marknadskrafterna.

Den svenska eurodebatten på senare år

När finanskrisen bröt ut 2008 höjdes på nytt röster för att Sverige skulle folkomrösta om att övergå till euron. *Dagens Nyheter* förde, på ledarplats, en kampanj mot att stå utanför. Ett typiskt exempel är följande resonemang på DN:s ledarsida: ”*Under folkomröstningen om euron 2003 varnade ja-sidan för risken att stå utanför ett stort valutaområde. Och forskningen kring den finansiella globaliseringen har de senaste åren mer och mer betonat samma sak: ett medlemskap i en stor valutaunion kan ses som en försäkring mot finansiella störningar.*” (26/10 2008).

Argumentet att det är tryggt att tillhöra en stor valutaunion kan förefalla något bisarrt, för att inte säga fräckt, med tanke på att finanskrisen 2008 hade sitt epicentrum i världens största valutaområde, USA, och slog hårdast mot de två näst största: EMU och Japan (Kina har sedermera gått om Japan som världens tredje största valutaområde). Tilläggas kan också att den anonyma forskning som DN hänvisar till inte existerar. Det finns inga empiriska belägg för att stora valutaunioner utgör försäkringar mot finansiella störningar.

Alliansregeringen, som med undantag för Centerpartiet stått fast vid sin europositiva grundinställning, har hållit en låg profil i debatten om en ny svensk folkomröstning.

”Inte aktuellt under denna mandatperiod” har varit det ofta upprepade budskapet. Och för Fredrik Reinfeldt och Anders Borg, som ständigt skrutit över hur väl de skött den svenska ekonomin, har det varit nödvändigt att välja: antingen kunde de fortsätta att hävda att den svenska ekonomin var i utmärkt skick – rentav bäst i hela EU! - eller också att ett svenskt medlemskap i EMU är nödvändigt för att rädda den svenska ekonomin. Det går inte att på ett trovärdigt sätt hävda båda dessa ståndpunkter samtidigt, och moderaterna valde naturligtvis skrytet.

Efter finanskrisens utbrott 2008 har få partier förutom Folkpartiet, och fram till 2009 även kristdemokraterna, krävt en ny folkomröstning om ett svenskt medlemskap i EMU, och opinionsstödet för ett ja har sedan hösten 2011 legat kring tio procent. Samtidigt har debatten om EMU intensifierats bland politiker, ekonomer och opinionsbildare i takt med att eurokrisen har fördjupats.

Politiker

Under sin tid som partiledare genomgick Göran Persson, som nämnts tidigare, en utveckling från skeptiker till varm anhängare av svenskt medlemskap i EMU. På senare år är han en av få tongivande politiker som snarast blivit mer och mer positiva till euron, och till en utveckling av EU i överstatlig riktning. I en intervju i *Dagens Industri*, citerad i SvD den 18/11 2011, bejakar han till exempel en närmare finanspolitisk samordning och införandet en ny, gemensam skatt inom euroområdet.

Bland framträdande politiker har folkpartister som Jan Björklund, Carl B Hamilton och Birgitta Ohlsson tillhört dem som mest ståndaktigt hållit fast vid att Sverige på nytt bör folkomrösta om euron. De motiveringar som anfördes för några år sedan låter dock redan lite skakiga. Jan Björklund: *”Den gemensamma valutan har skapat stabilitet och tillväxt... Ett medlemskap i euron hade gett oss ännu mer stabilitet i penningpolitiken som skapat fler arbetstillfällen, en stabilare ekonomi och starkare export. ... Senaste månadernas finansoro ställde euroländernas samarbete på sin spets, och det var deras enighet och gemensamma ansträngningar som förhindrade att krisen blev akut i hela Europa. Det positiva gensvar som marknaden gav den gemensamma insättargarantin (?) och räddningspaketet, båda framtagna av eurogruppen, bevisar eurosamarbetets styrka.... Efter tio år med euron, där farhågan var att valutan skulle kollapsa vid en kris – en farhåga som nu med råge kommit på skam – är jag övertygad om att Sverige är moget för en ny diskussion och folkomröstning om euron.”* (Debattartikel i *Bohuslänningen* 9 februari 2009). Björklund har också ofta fört fram fredsargumentet: *”Om alla länderna har samma valuta blir det svårare att starta krig”* (SvT Agenda, citerad i *Svenska Dagbladet* den 17 maj 2009). Att så gott som samtliga krig som startats de senaste decennierna ägt rum i länder med gemensam valuta, såsom forna Jugoslavien och rader av väpnade konflikter i framför allt Afrika, Centralamerika, Nordafrika och Mellanöstern, tycks ha undgått Björklund, som aldrig lyckats förklara varför den svenska kronan skulle utgöra en krigsrisk.

Folkpartiets euro-positiva ställningstagande har till stor del baserats på ett bejakande av förstärkt överstatlighet: *”Länderna måste överlämna mer av suveräniteten över sin budgetpolitik till varandra och EU-kommissionen. Inget land ska få ha större upplåning och budgetunderskott än vad de andra länderna kan acceptera.”* (Carl B

Hamilton, intervju i *Europaportalen* 26 augusti 2011). Den folkpartistiska argumentationen för ett svenskt inträde i EMU har ofta sökt stöd i staketmetaforen: ”Sverige kan inte bara sitta på staketet” (Birgitta Ohlsson, citerad i *Aftonbladet* 21 maj 2010) eller ”Folkpartiet vill inte att Sverige ska sitta på staketet och titta på medan andra formar vår framtid” (EU-parlamentarikern Olle Schmidt, artikel på *Europaportalen* 27 maj 2012).

Även om Fredrik Reinfeldt och alliansregeringen inte har drivit frågan om en ny folkomröstning – officiellt med motiveringen att de vill ha en bred överenskommelse med socialdemokraterna innan en ny folkomröstning kan bli aktuell - har de i en strid ström av uttalanden ställt sig bakom den krishantering som förknippas med den tyska hållningen: fullt stöd åt fortsatta åtstramningar i krisländerna och åt den så kallade finanspakten. Sverige har också bidragit med finansiella utfästelser till krispaketet till Lettland och nu senast, våren 2012, med 100 miljarder kronor till stöd för IMF:s kriskassa. I analysen av eurokrisen läggs hela skulden på krisländerna själva, och ingen på eurozonens konstruktion. ”Svaga offentliga finanser och avsaknaden av trovärdiga åtstramningspaket” är statsministerns huvudförklaring (Reinfeldt, *SvD Brännpunkt* 31 december 2011). Av de EU-regeringar som kritiserat krisländerna för lättja och korruption framstår alliansregeringen som en av de värsta mobbarna; famös är till exempel Anders Borg föraktfulla kommentar om Grekland: ”Svenska skattebetalare och andra skattebetalare ska inte behöva betala för att greker väljer att gå i pension vid 40-årsåldern. Det är oacceptabelt” (intervju i *Dagens Industri* den 9 maj 2012).

Nämns kan att den genomsnittliga faktiska pensionsåldern i Grekland (61,7 år) ligger nära det europeiska genomsnittet, och något över Tysklands (61,3 år).

Både Reinfeldt och Borg har påfallande ofta hänvisat till de svenska erfarenheterna på 90-talet, och talat om för krisländerna att de bör följa exemplet med den svenska budgetsaneringen. ”Sverige var tyngt av kris på 90-talet, och i de mörkaste stunderna hade man känslan ”hur ska vi kunna ta oss ur detta?” Men det gick mycket snabbare att återhämta sig än väntat.” (Fredrik Reinfeldt, intervju i DN den 24 juni 2011). Men de har undvikit att nämna de två avgörande skillnaderna mellan Sverige år 1992 och eurozonens krisländer idag: att Sverige utan större svårigheter kunde välja att lämna den fasta växelkursen, och att vi under 90-talet hade utmärkt draghjälp av en snabbt växande världsekonomi.

Något förvånande är att Anders Borg ständigt framhåller den ekonomiska och sociala katastrofen i Lettland som ett positivt exempel på krishantering samtidigt som han varnar för erfarenheterna från Island (se Kapitel 1) som enligt de flesta insiktsfulla bedömare har klarat återhämtningen oerhört mycket bättre än krisländerna i EMU.

Inom den rödgröna oppositionen har Vänsterpartiet och Miljöpartiet bibehållit sin eurokritiska inställning. Socialdemokratin är som tidigare splittrad, men idag står en stor majoritet av de ledande företrädarna bakom ett nej – åtminstone tills vidare. Stefan Löfvens starka euroengagemang förefaller ha tonats ned något, men att grundinställningen fortfarande torde vara positiv.

I synen på eurokrisen som en kris som bottnar i finanspolitisk ansvarslöshet är det svårt att finna några skillnader mellan alliansregeringen och socialdemokraterna.

Under Mona Sahlins tid som partiordförande framstod radarparet Sahlin-Östros snarast som ännu tuffare än regeringen när det gällde att ställa hårda krav på budgetdisciplin. I en artikel med rubriken ”*Europa behöver en ny och stramare stabilitetspakt*” lanserade de förslag på sanktioner som inte ens de hårdföra tyskarna hade föreslagit, som att dra in jordbruksstödet till länder som har för stora budgetunderskott: ”*Europa behöver en ny och stramare stabilitetspakt....Att ha överskott i finanserna är av största betydelse för att få hög tillväxt och fler jobb....Socialdemokraternas position är följande: Sanktioner. Det måste finnas konsekvenser för medlemsländer som bryter mot pakten. Det bör övervägas om medlemsländer som bryter mot pakten ska få ta del av EU-medel, till exempel jordbruksstöd och utvecklingsfonder.*” (Mona Sahlin och Thomas Östros DN Debatt 7 juni 2010).

Även efter valet av Stefan Löfven till partiordförande och Magdalena Andersson som ekonomisk-politisk talesperson har partiet helt slutit upp kring alliansregeringens politik, exempelvis genom att våren 2012 ge sitt fulla stöd åt att Sverige godkänner EU:s så kallade finanspakt och hjälper till att via IMF finansiera krishanteringen. Denna samsyn i alla viktiga eurofrågor har skapat en situation där dessa knappast blir föremål för politisk debatt. Eller, för att citera nationalekonomen och tidigare riksdagsledamoten för moderaterna Anne-Marie Pålsson: ”*Irland folkomröstade om EU:s finanspakt...Mot det kan ställas den svenska ordningen. Här bestämmer regeringen tillsammans med en handfull ledamöter i riksdagens EU-nämnd hur Sverige skall ställa sig i de EU-frågor landet har att hantera. Men vad som sägs i EU-nämnden är varken föremål för debatt eller beslut i riksdagen...Den svenska hanteringen av EU-frågor är från demokratisynpunkt undermålig. Det är inte acceptabelt att överenskommelser kan trumfas igenom högt över huvudena inte bara på medborgarna, utan även på merparten av deras valda ombud i riksdagen.*” (Sydsvenska Dagbladet, 13 juni 2012).

Intressant är den dramatiska omsvängning som har ägt rum bland riksdagsledamöterna sedan folkomröstningen 2003. I en enkät bland riksdagsledamöter uppgav 62,5 procent att de 125 som svarade att de idag skulle rösta nej, och 31 procent att de skulle rösta ja. Anmärkningsvärt var hur den socialdemokratiska inställningen skiftat: från ett överväldigande stöd för euron år 2003 till 64 procent nej hösten 2011 (DN 26 oktober 2011).

Nämnas kan också att en liknande omsvängning ägt rum även inom näringslivet. Till exempel har stödet bland småföretagare för en svensk övergång till euron minskat från 67 procent i början av 2008 till endast 26 procent i februari 2012 (DN 7 mars 2012).

Debattörer och opinionsbildare

I takt med att eurokrisen fördjupades åren 2010-2012 blev eurons försvarare allt färre och de kritiska rösterna allt fler. Inte minst krishanteringen har genomgående fått lågt betyg, och följande ord från den liberale författaren och debattören Johan Norberg sammanfattar en ganska vanlig reaktion: ”*En förbluffad omvärld har sett hur Europas ledare skapar konvergenskriterier som de struntar i, berättar att euron förutsätter en finanspolitisk union som inte finns, beslutar om regler för ECB som de pressar den att*

bryta, och utesluter skuldnedskrivningar ena dagen och föreslår det nästa.” (Johan Norberg, *DN Debatt* 23 augusti 2011).

En mindre grupp vänsterdebattörer har hållit fast vid den europositiva ståndpunkt som ett flertal av dem gav uttryck för redan inför folkomröstningen. ”*Precis nu, mitt under brinnande eurokris, borde vänstern stiga fram och kraftfullt försvara euron*”, hette det till exempel år 2010 i ett känsloladdat upprop. ”*Fortfarande tror en liten men medialt röststark grupp vänsterdebattörer att krisen orsakas av den gemensamma valutan. Det är en huvudlös vänsterståndpunkt som riktar fokus mot demokratins valda företrädare politikerna, som konstruerat eurosamarbetet. Därmed eldar de på den nationalism, fascism och nazism som åter börjar göra sig bred i Europa....Plötsligt är vi eniga bara med FP-ledaren Jan Björklund om ett ja till euron snarast möjligt.*” (Bror Perjus, Nisha Besara, Sverker Sörlin, Per Wirtén, Devrim Mavi, Anders Ehnmark, Håkan A Bengtsson, Anders Carlberg med flera, *DN Debatt* 30 juni 2010).

Vad författarna till DN-artikeln faktiskt gör är att ifrågasätta det legitima i att kritisera beslut som fattats av demokratins valda företrädare. Det är vad jag skulle kalla en huvudlös ståndpunkt.

Ett ofta återkommande argument från vänsterns eurovänner, och som ledande socialdemokrater ofta anförde inför folkomröstningen, har varit att EMU representerar en politisk motkraft mot kapitalet. ”*EU-projektet och det monetära samarbetet är en förebild för andra folk och andra världsdelar, det hitintills mest löftesrika steget i riktning mot en globalisering av ekonomin, en politisk motkraft till den globala kapitalismen.*” (Bror Perjus i *LO-Tidningen* den 30 september 2011).

För de politiker och debattörer som sett EMU som en demokratisk och politisk motvikt mot marknadskrafterna måste det vara dystert att idag bevittna hur finansmarknaderna har tagit kommandot och flåsar politikerna i nacken. Folkstyret har satts på undantag när finansmarknaderna ställer krav. Kanske är det ekonomiprofessorn Lars Jonung, idag ordförande i det finanspolitiska rådet, som har rätt när han – med uppenbart gillande - skildrar finanskrisen som en triumf för just de finansmarknader som EMU förväntades stävja: ”*Finansmarknadens återkomst är den mest fundamentala förändringen i EU sedan den gemensamma valutan infördes. Scenväxlingen får djupgående konsekvenser...Marknadens återkomst lägger grunden för ett effektivare samarbete inom EU eftersom det är lättare att låta marknaden fungera som övervakare, polis, åklagare och domare än att låta byråkrater och politiker inom EU fylla dessa funktioner.*” (DN den 9 december 2010).

Några opinionsbildare som stått på ja-sidan har på senare tid retirerat från sina tidigare ståndpunkter. Ett framträdande exempel är DN:s Peter Wolodarski, som i ett par uppmärksammade krönikor försommaren 2012 tog avstånd från många av de politiska och ekonomiska argumenten till stöd åt EMU. EMU som fredsprojekt underkänns: ”*Huvudargumentet för en europeisk valuta var att den skulle göra krig omöjliga. En allt tätare ekonomisk integration mildrar konflikter och stärker samarbete, hävdade många av oss som stödde EMU-projektet. Tio år senare har valutasamarbetet lett till motsatsen, även om det fortfarande finns en chans att krisen vänds till något bättre. Precis som en del EMU-kritiker varnade för har euron bidragit till att öka spänningarna mellan länder.*” (DN 27 maj 2012). I en annan krönika riktar Wolodarski häftig kritik mot den ekonomiska krishantering: ”*Tyskland, som är*

Europas största långgivare, verkar fortfarande tro att de senaste årens krismedicin – snabba åtstramningar – ska vinna tillbaka marknads förtroende för de krisande eurostaterna och därigenom återställa lugnet. Men ingenting tyder på att den tyska medicinen fungerar...Att Sverige, med regeringen och socialdemokraterna i armkrok, fortfarande håller fast vid det tyska nedskärningstänkandet är sorgligt...Europa har slagit in på en kamikazekurs som ser ut att leda mot att euron bryts sönder...Det som inte fick hända kan vara på väg att ske, med potentiellt katastrofala konsekvenser.” (DN 3 juni 2012).

Om vi för ett ögonblick vänder blickarna mot den internationella debatten är det påfallande hur analysen i ledande affärstidskrifter som *Financial Times* och *The Economist* har förskjutits i eurokritisk riktning bara det senaste året. Ett citat ur en krönika med rubriken ”*Europa på sträckbänken. Varför euron krossar den europeiska drömmen*”, skriven av den inflytelserike pseudonymen Charlemagne, kan illustrera hur det idag kan låta i *The Economist*: ”*Idag, efter att först ha skyllt på spekulanter, sedan på slösaktiga stater, sedan mer allmänt på Europas brist på konkurrenskraft har valutaunionens kardinaler sent omsider insett att det huvudsakliga problemet är själva euron.*” (30 juni 2012).

Nationalekonomer

Bland Sveriges tongivande nationalekonomer är det få som offentligt har ”bytt sida”. De som stod på nej-sidan står kvar där de stod, men uttrycker ofta förfäran över att tidigare farhågor ser ut att besannas med råge.

En av de mest aktiva på ja-sidan 2003, Harry Flam, har även fortsättningsvis pläderat starkt för ett svenskt medlemskap i EMU. Så här skrev han i början av 2009. ”*På alla punkter som låg till grund för EMU-utredningens slutsats har läget förändrats till förmån för att Sverige ska ansluta sig....Sveriges handel skulle ha ökat med tolv procent om landet hade varit med i den monetära unionen från början...Den (euron) tycks ha gjort euroområdet mer attraktivt för investerare från andra länder....Sedan i höstas har vi åter fått uppleva att små länders valutor är mer utsatta vid finansiella kriser....Sammanfattningsvis kan man således konstatera att läget på varje punkt är mera positivt för en anslutning till den monetära unionen än då EMU-utredningen gjorde sin bedömning.*” (DN Debatt 27 januari 2009). I senare debattinlägg har Flam framför allt betonat vikten av att dagens krisländer inte lämnar EMU.

Sverige ledande euroutredare och eurodebattör, professor Lars Calmfors, huvudansvarig för den EMU-utredning från 1996 som mynnade ut i den försiktiga slutsatsen ”*Ja, men....*”, har i likhet med de flesta andra blivit mer och mer pessimistisk om europrojektets framtid. Han har också kritiserat krishanteringen. I slutet av 2011 ansåg han att den överstatliga kontrollen av medlemsstaternas finanspolitik borde skärpas: ”*Min slutsats är att den finanspolitiska pakten inte går tillräckligt långt för att massiva ECB-stöd ska vara förenliga med ett på sikt fungerande system. Kommissionen skulle behöva vetorätt mot nationella budgetbeslut som hotar att ge för stora budgetunderskott. Sanktionsbesluten borde flyttas från den politiska till den juridiska sfären, det vill säga till EU-domstolen. Dagens pekuniära sanktioner bör kompletteras med icke-pekuniära sanktioner, till exempel inskränkt rösträtt i EU:s ministerråd.*” (DN 13 december 2011). I senare artiklar och uttalanden

har dock Calmfors riktat kritik mot den ensidiga inriktning på åtstramning som den tyska regeringen – med hejarop från den svenska regeringen i armkrok med den socialdemokratiska oppositionen – kommit att representera.

Åtskilliga ekonomer från ja-sidan formulerar sig ungefär som professor John Hassler, som på frågan på ett seminarium i Stockholm den 6 mars 2012 om han ångrar idag att han uppmanade väljarna att rösta ja till euron svarade. ”*Jag har blivit mer skeptisk till europrojektet... Jag får erkänna att jag i viss mån har ändrat uppfattning. Man kan peka på många brister i euroområdet som jag inte riktigt såg då.*” (citerad i DN och i *Europaportalen* 7 mars 2012). Flera av deltagarna på detta seminarium, såsom den förre socialdemokratiska finansministern Erik Åsbrink och Nordeas chefekonom Annika Winsth, erkände också att de blivit mer betänksamma under resans gång.

Assar Lindbeck tillhör dem som röstade ja i folkomröstningen men som på senare tid förfärats över krishanteringens ständiga brott mot ingångna överenskommelser. I en artikel i *DN Debatt* (17 juli 2012) skriver Lindbeck att ”*Sverige bör vänta med euron. När jag röstade ja till EMU 2003 kunde jag inte föreställa mig att Maastrichtfördragets förbud mot att lösa ut länder med svaga statsfinanser skulle överges. Om förbudet inte återinförs återstår bara centralisering av finanspolitiken – eller en kaotisk upplösning av valutaunionen...Den valutaunion som vi röstade om 2003 finns inte längre*”. Denna kritik är också huvudtemat i Mats Perssons tankeväckande bok från 2012.

Vad gäller tolkningarna av eurokrisen finns det ingen gemensam nämnare, men i motsats till alliansregeringen, som lägger hela skulden på krisländernas folk och regeringar, fördelar de flesta ekonomer ansvaret mellan grekisk ansvarlöshet och brister i EMU:s konstruktion. Ett undantag är måhända Lars Jonung, ekonomiprofessor och tidigare tjänsteman på EU-kommissionen och en stark förespråkare för euron, som tillgriper en förklaring som ligger nära den syn på ansvarskännande nordbor och kortsiktigt tänkande sydlänningar som tyvärr spelat en stor roll inte minst i den tyska och finska debatten. Jonung lägger dock till en dimension, den religiösa, och för ett resonemang som man hade hoppats skulle vara utmönstrat ur den mer seriösa analysen: ”*Vi ser en skillnad mellan protestantiska och katolska länder. Det är en kulturell skillnad i synen på politik och ekonomi. I söder har man en mer kortsiktig syn på politiken.*” (DN 31/5 2012).

I frågan huruvida det vore bäst för ett krisland som Grekland att lämna EMU är ekonomsynen också splittrad (se t.ex. bloggen www.ekonomistas.se, där en eurodebatt blossar upp då och då). Professor Martin Flodén har till exempel länge pläderat för att Grekland gör bäst i att lämna euron, under det att kollegorna vid Stockholms universitet Harry Flam och Mats Persson anser att Grekland bör stanna.

Hejklacksjournalistik: fallet Dagens Nyheter

På dagspressens ledarsidor har en övervägande europositiv hållning dominerat även om socialdemokratiska tidningar, med *Aftonbladet* i spetsen, har företrätt en alltmer problematiserande och kritisk syn på hela EMU-projektet. Nyhetsrapporteringen och ekonomijournalistiken har dock präglats av vad man skulle kunna kalla

hejklacksjournalistisk, där skribenterna inte gjort några som helst försök att dölja att de stödjer EMU och, i huvudsak, euroländernas krishantering.

Längst i detta avseende har kanske DN-journalisterna Johan Schück och Henrik Brors gått. Varje gång det varit kris har DN:s ledande eurobevakare mobiliserats för att dels uttala sitt fulla stöd åt euron, dels försöka intala läsarna att EU:s ledare är på god väg att lösa krisen. Några korta citat ur Johan Schücks och Henrik Brors artiklar på senare tid kan illustrera vad jag menar med hejklacksjournalistisk:

”EU måste enas för att rädda euron” (Brors, DN 8 december 2011).

”Nu gäller det att säkra valutans överlevnad...Det är en kamp som måste vinnas.” (Schück, DN 16/5 2012).

”Euron överlever och kan till och med gå stärkt ur krisen.” (Schück, DN 21 maj 2010).

”Beslutet om finanspakten sent på måndagskvällen är ett nödvändigt steg framåt. Först nu, när tydliga regler gäller för euroländernas offentliga finanser, är det möjligt att gå vidare. Härnäst ska man bygga brandväggar som ska hindra att finanssmitta sprider sig från ett land till ett annat” (Schück, DN 31 jan. 2012).

”Ett nödvändigt villkor i de svenska konjunkturprognoserna är att eurokrisen får en lösning under 2012 och att förtroendet gradvis återvänder. Detta kan vara önsketänkande, men får ändå ses som det mest sannolika”(Schück, DN 23/12 2011).

”För euroländerna behövs det otvivelaktigt budgetregler med tvingande sanktioner mot överträdelser.” (Schück, DN 6/12 2011).

”Hotet om ekonomisk kollaps avvärjt” (Schück, DN 18 juni 2012, dagen efter valsegern för det opportunistiska och genomkorrupta Ny Demokrati i Grekland. Det är detta parti som tillsammans med det socialdemokratiska PASOK varit huvudansvarigt för Greklands vanskötsel i decennier, men som till EU-ledarnas och hejklacksjournalisternas förtjusning sommaren 2012 gavs ansvaret för att bilda en koalitionsregering och lösa krisen).

De båda journalisterna är nog med att varna för den väg Sverige valde:

”Utan en nationell valuta kan regeringarna inte välja den enkla lösning som Sverige gjorde på 1980- och 90-talet när man lät kronkursen falla och överlät på medborgarna att betala med sjunkande reallöner kommande år.” (Brors, DN 22 november 2011).

”Om Grekland skulle gå tillbaka till egen valuta skulle följden troligen bli ett politiskt och socialt kaos” (Schück, DN 10 februari 2012).

Även kloka och sansade journalister och krönikörer som Richard Swartz och Annika Ström Melin har i DN oupphörligen agerat hejklackar för euron, och varnat för konsekvenserna av att EMU spricker. Typiska formuleringar är *”Euron måste räddas eftersom följden annars blir ekonomiskt och politiskt kaos”* (Ström Melin, DN 29 juni 2012) eller *”Europas framtid låter sig lätt beskrivas. Den handlar om den gemensamma valutan: för euron gäller att vinna eller försvinna. Försvinner den, vore det en katastrof för oss alla....Alternativet (till euron, min anm.) är en katastrof som åtminstone jag inte ens har fantasi nog för att riktigt kunna föreställa mig.”* (Swartz DN 7 juli 2012).